

LATVIEŠU SIEVIETES RAKSTNIECĪBĀ (1860–1944)

Ilgars Grosvalds ir inženierzinātņu doktors, valsts emeritētais zinātnieks (2006), P. Valdena prēmijas laureāts (1994), dzimis 1927. gada 21. jūlijā Amerikas Savienoto Valstu Masačūsetsas pavalstī, Lorensas pilsētā netālu no Bostonas, būvuzņēmēja Džona (Jāņa) Grosvalda ģimenē. Studējis Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultātē (1946–1949) un Ļeņingradas Industriālajā neklātienes institūtā (1950–1957), kuru beidzis kā ķīmijas tehnologs javu saistvielu nozarē. Strādājis Rīgas Politehniskā institūta Ķīmijas fakultātē par vecāko inženieri (1969–1990) un Latvijas ķīmijas vēstures muzeja vadītāju (1985–2014). 1975. gadā aizstāvējis tehnisko zinātņu kandidāta disertāciju, kas 1993. gadā nostrificēta Latvijas inženierzinātņu doktora grādam. Veicis pētījumus par Latvijas zinātnes, ķīmijas tehnoloģijas, javu saistvielu īpašību un korozijas jautājumiem. Darbojies žurnālu *Akadēmiskā Dzīve* (1994–2000), *Tehnikas Apskats* (1994–2006) un *RTU Zinātnisko rakstu* (sērija *Zinātņu un augstskolas vēsture*) redakcijā. Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas goda loceklis (1994), Latvijas Kultūras ministrijas Restaurācijas vecmeistars (1998). Nacionālās apvienības goda

biedrs (2016). 90. jubilejā saņēmis Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta pateicības rakstu (2017). Publicējis 26 grāmatas un 700 zinātniskus un populārzinātniskus rakstus.

Raksturvārdi: latviešu sievietes, literatūra, tautas atmodas laikmets, Jaunā strāva, pasaules kara priekšvakars, brīvā Latvija.

Latviešu rakstniecība ir plaši atainota dažādās literatūras vēsturēs, tomēr par sieviešu ienākšanu rakstniecībā un viņu radošo darbību ir maz apskatu. Vienīgais plašākais darbs ir Jāņa Ķelpes *Sieviete latvju rakstniecībā* (sk. arī Ausmas Cimdiņas sastādīto, Latvijas Universitātes (LU) Akadēmiskajā apgādā 2008. gadā izdoto enciklopēdiju *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā* – red.). Tajā ievietotas rakstnieču autobiogrāfijas, taču 30. gadu literārās ierosmes ir attēlotas nepilnīgi.

Latviešu nacionālās literatūras sākums iezīmējās ar kapitālisma attīstību Latvijā 19. gs. 60. gados, kad pieauga tautas tiesības un radās pirmā nacionālā inteliģence. Tajā laikā latviešu sievietēm bija nesalīdzināmi grūtāk iegūt izglītību nekā vīriešiem un mazākas iespējas

pieteikt sevi rakstniecībā. Sievietes ienāca literatūrā līdz ar atmodas laikmetu, pieaugot nacionālās pastāvības centieniem.

Jauns posms latvietēm rakstniecībā sākās Jaunās strāvas laikā, kas izauga asās sabiedriskās cīņās un sakrita ar revolūcijas centieniem. Par Jaunās strāvas ideju paudēju dzejā un progresīvā romantisma pārstāvi dramaturģijā kļuva Aspazija, līdzās viņai atsaucību guva latviskākā latviešu rakstniece Anna Brigadere ar sadzīviskajām un pasaku lugām, bet romānu žanrā ienāca Ivande Kaija, attēlojot dzīvi laulības labirintos.

Arī brīvajā Latvijā Aspazija un Anna Brigadere sasniedza jaunas virsotnes. Brigadere atzinību ieguva ar triloģiju *Dievs, daba, darbs*, Aspazija – ar dzeju, lugām un atmiņu tēlojumiem. Dramaturģijā izcēlās Minna Dišlere un Elīna Zālīte. Jāatzīmē Aīdas Niedras stāsti un romāni, Elīnas Zālītes *Agrā rūsa* (1944) un Ilonas Leimanes *Vilkaču mantiniece* (1943).

Atzīstamus panākumus literatūras kritikā guva Paula Jēgere-Freimane, eseju žanrā – Zenta Mauriņa.

Šis apcerējums paver nozīmīgu lappusi mūsu literatūrā: sniedz praktisku un teorētisku ieguldījumu tālākām studijām, jo te vienkopus apkopots bagātīgs materiāls par sievieti literatūrā. Lai labāk izprastu literātes daiļrades ceļu, doti īsi un konspektīvi biogrāfiskie un iespiesto darbu dati, uzsverot nozīmīgākos panākumus.

Viena no pirmajām latviešu rakstniecēm bija tautas atmodas laikmeta līdera Krišjāņa Valdemāra māsa M. Medinska-Valdemāre. Viņas uzskatu izveidē liela nozīme bija ne tikai K. Valdemāram, bet arī draudzībai ar dzejnieku un folkloristu Frici Brīvzemnieku-Treilandu un žurnālistu Āronu Matīsu.

Marija Medinska-Valdemāre dzimusi 1830. gada 5. septembrī Kurzemē, Ārlavas pagasta *Vecjunkuros* saimnieka ģimenē. Mācījusies Neimanis privātskolā Talsos. Bijusi nelielas privātskolas vadītāja Sasmakā, tagadējā Valdemārpilī.

1838. gadā viņa apprecējās ar dzirnavnieku Naumani, bet drīz šķīrās, pēc tam – ar zemkopi Medinsku. Bija K. Valdemāra Tigo-des muižas pārvaldniece Novgorodas guberņā (1865–1882). Pārējo mūža daļu nodzīvoja Aksajā Krievijas dienvidos. 1888. gada pavasarī Aksajā, dārzā stādot puķes, viņu pārsteidza nāve.

Lokalizējusi vācu rakstnieka H. Šmita stāstu *Bavāriešu neprātis* ar nosaukumu *Ozols, viņa dzīve un gals* (1882), kur pausti jaunlatviešu uzskati par zemnieku tiesībām un sieviešu izglītību. Oriģinālstāstā *Zemnieks un muižnieks* (1877) tēlota kungu visvarenība zemnieku posta ēnā. Pēc M. Medinskas-Valdemāres nāves 1893. gadā *Saimnieču un zelteņu kalendārā* publicēts nepabeigtais stāsts *Sērdienīte*, kurā risināti izglītības nepieciešamības jautājumi.¹

Nākamā sieviete latviešu rakstniecībā, P. Gaiduļa, nākusi no Vidzemes.

Paula Gaiduļa (īstajā vārdā Paulīne Gailīte) dzimusi 1848. gada 13. decembrī Dzērbenē draudzes skolotāja Jāņa Baloža ģimenē. 1864. gadā beigusi augstāko meiteņu skolu Tērbatā. Vidusskolas laikā iepazinusies ar jaunlatviešu studentiem un viņu idejām.

46 gadus strādājusi par skolotāju dzimtajā pagastā. Pasniegusi vēsturi un ģeogrāfiju. Vēsturi stāstījusi ar lielu pacilātību, mudinot audzēkņus iedziļināties pagātnes notikumos. 1868. gadā apprecējusies ar Cimzes semināra audzēkni – rakstnieku un skolotāju Tomu Gailīti-Gaiduli. Viņš pēc rakstnieces tēva nāves no palīgskolotāja kļuva par Dzērbenes draudzes skolotāju. Kopā ar vīru Paula darbojusies dažādos pasākumos, dziedāja korī, piedalījās teātra spēlēs, veicinot vietējo kultūras dzīvi. Mirusi 1925. gada 3. februārī Rīgā.

Publicējusies periodiskos izdevumos. Pirmais darbs – grieķu teikas *Memnona stabi* tulkojums, iespiests laikrakstā *Draugs un Biedrs* 1868. gada 21. martā. Apcerējums *Graudi par grieķu seno ticību* publicēts laikrakstā *Balss* 1878. gada 2. decembrī. Uzrakstījusi atmiņas par latviešu studentiem Tērbatā *Priekš pāra desmits gadiem*, kas ievietotas laikrakstā *Balss* 1878. gada 23. decembrī. Viņa raksta: „Visam kronis bija Juris Alunāns, ne ārējā izskatā, bet dedzībā, drošībā, cerībā un nepiekusdamā darbībā. Dzirkstele, kas aizdedzināja atdzisušo tautas mīlestību, ir dzirkstījusi iz J. Alunāna dedzīgās sirds.” P. Gaiduļa centās atrast daiļskanīgus latviešu vārdus, piemēram, „dziļās žēlas” – asaras, kas izšķīlas no acīm, „dziesmotājs” – dzejnieks.²

Karoline Kronvalde dzimusi 1836. gada 14. aprīlī Lielgramzdas pagastā ārsta Rolofa ģimenē. Izglītību ieguvusi pašmācības ceļā. 1855. gadā kā eksterne, noliekot eksāmenu Jelgavas ģimnāzijā, ieguvusi mājskolotājas tiesības. Strādājot par mājskolotāju Durbes muižā, 1860. gadā iepazinusies un 1868. gadā apprecējusies ar dedzīgo tautas atmodas laikmeta darbinieku, publicistu un pedagogu Ati Kronvaldu.

No 1868. gada dzīvojusi Tērbatā. 1873. gadā ar vīru pārcēlusies uz Vecpiebalgu. Pēc vīra nāves (1875) dzīvojusi Rīgā, vadījusi Rīgas Latviešu biedrības internātu un pasniegusi valodas stundas. Būdam aizņemta rūpēs par ģimeni, literāram darbam varēja veltīt maz laika: pēc vīra nāves bija jāgādā par četriem bērniem. Mūža nogalē dzīvojusi pie meitas Mildas Sliedes-Kronvaldes Vecpiebalgas draudzes skolā. Mirusi 1913. gada 23. oktobrī Vecpiebalgā.

¹ Brante 1931, 41–42; Zanders 1970.

² Misiņš 1925; Gaiduļa 1936.

Rakstā *Cienīgam garam* K. Kronvalde 1870. gada *Baltijas Vēstneša* 46.–47. numurā atspēkoja apgalvojumu, ka sieviete nejut līdzī laika garam. Aizstāvēja domu par sievietes un vīrieša vienlīdzību tiesību, izglītības un morāles jautājumos. Viņa uzsvēra: „Izglītības ziņā vīrieši stāv daudz augstāk par sievieti, jo līdz šim pārāk maz gādāts par sievietes izglītību, sievietēm vēl nav tik daudz skolu un grāmatu kā vīriešiem. Tas nāk no tam, ka vēl nesen latviešos nomāca katru mazāko tieksmi pēc izglītības un tiem nebij iespējas skolās iet. No tam visvairāk cietusi sieviete.”³

Ar latviešu teātra attīstību radās pirmie sieviešu oriģināldarbi – lugas izrādēm. M. Pēkšēna bija pirmā latviešu rakstniece, kas pievērsās teātrim.

Marija Pēkšēna dzimusi 1845. gada 10. oktobrī Valtenberģu (tag. Mazsalacas) pagasta *Kalnmačos* saimnieka ģimenē. Mācījies Valmieras pilsētas skolā. 1869. gadā, strādājot par audzinātāju Vecatē, sarakstījusi lugu *Ģertrūde*, kas 1870. gadā Rīgas Latviešu biedrības konkursā ieguva pirmo godalgu. Tajā parādīts jaunas sievietes konflikts ar sabiedrību. Lugu aizliedza izrādīt tautas atmodas laikmeta ideju dēļ, un tikai 1877. gadā to iestudēja Rīgas Latviešu teātrī. Līdzīgas problēmas risinātas lugā *Vienu stāstu*, kas beidzas ar lugas varones *Julianas* nāvi. Tā izrādīta teātrī 1879. gadā. Rakstniece no 19. gs. 80. gadu sākuma dzīvoja Rīgā pie brāļa – advokāta Jēkaba Pēkšēna. Neviena viņas luga nav publicēta. To saturs iztirzāts bibliotekāra un latviešu zinātniskās bibliogrāfijas pamatlicēja Jāņa Misiņa rakstā.

Marija Pēkšēna mirusi 1903. gada 8. augustā Rīgā.⁴

Jauns pacēlums latviešu sieviešu literatūrā sākās 19. un 20. gadsimta mijā ar Aspaziju un Annu Brigaderi.

Aspazija (īstajā vārdā Elza [Elīza] Rozenberga [Rozenvalde-Pliekšāne]), dzejniece, dramaturģe un sabiedriskā darbiniece, dzimusi 1865. gada 16. martā Zaļenieku pagasta *Daukšās* saimnieku ģimenē. Bībeles rosināta, 6 gadu vecumā sacerēja savu pirmo dzejoli. Mācījies Zaļās muižas pagastskolā, Jelgavas Dorotejas meiteņu skolā un

1874.–1885. gadā – Trīsvienības sieviešu ģimnāzijā Jelgavā. Viņas pirmais raksts publicēts laikrakstā *Baltijas Vēstnesis* 1884. gada 13. augustā. 1886. gadā apprecējās ar M. V. Valteru, viņš *Daukšās* izputināja un aizbēga uz ASV. 1887. gadā Elza kopā ar vecākiem pārcēlās uz Jelgavu, kur strādāja dažādus gadījuma darbus. 1888. gadā Rīgas Latviešu biedrības lugu konkursam iesniedza darbu *Atriebēja*, kas ieguva pirmo vietu. Tajā risināts konflikts starp latvju zemniekiem un muižniekiem. Cenzūra lugu aizliedza izrādīt.

1893. gada oktobrī Aspazija sāka strādāt Rīgas Latviešu teātrī. 1894. gadā tajā izrādīja viņas lugas *Vaidelote* un *Zaudētās tiesības*. *Vaidelotē* attēlota sievietes cīņa par savām tiesībām, bet *Zaudētajās tiesībās* sabiedrības divkosības dēļ sieviete iet bojā.

Iepazīšanās ar *Dienas Lapas* redaktoru Jāni Pliekšānu (J. Raini) dziļi ietekmēja Aspazijas dzīvi un uzskatus. 1895. gadā viņa aizgāja no Rīgas Latviešu teātra un iesaistījās jaunstrāvnieku kustībā. Laikmeta idejas izteiktas dzejoļu krājumos *Sarkanās puķes* (1897) un *Dvēseles krēsla* (1904): „*Es vētras zvanis esmu un zvanu negaisus.*”

Cietumā 1897. gadā Aspazija apprecējās ar J. Raini. Laiku pa laikam 1897.–1903. gadā dzīvoja pie Raiņa trimdā Pleskavā un Slobodskā. 1905. gada revolūcijas sākumā uz Jaunā teātra skatuves izrādīja viņas lugu *Sidraba šķidrāis* (1905). Tās darbība norisinājās romantiskā pagātnē.

*Mūža gaisma tam tik mirdz,
Kam no dzīves šķirta sirds,
Dievu ugunī tam kvēlot,
Dzīvi nedzīvot, bet tēlot.*

Lugā izteiktie aicinājumi sakrita ar tautas brīvības un revolūcijas centieniem. Dzejniece bija vienota ar tautu:

*Tu neesi par sevi viens,
Tevi simtām saitēm ar tautu sien,
Kas bija priekš tevis un būs pēc tevis.*

Uzbangojot revolūcijai 1905. gada decembrī, Aspazija ar Raini devās trimdā uz Šveici, kur apmetās Kastaņolā pie Lugano ezera. Trimdā sarakstīti dzejoļu krājumi *Saulainais stūrītis* (1910), *Ziedu klēpis* (1911).

³ Kronvalde 1936; Kronvalde 1870.

⁴ Misiņš 1926; Pēkšēnu 1936.

Tika aizsākts autobiogrāfiskais sacerējums *No atzīšanās koka* (1919).⁵

1920. gada aprīlī Aspazija kopā ar J. Raini, tūkstošiem cilvēku sveikta, atgriezās Latvijā un aktīvi iekļāvās sabiedriski politiskajā dzīvē. 1920. gadā tika ievēlēta Satversmes sapulcē. Iznāca dzejoļu krājumi *Izplestie spārnī* (1920), *Trejkārsaina saule* (1926), *Asteru laikā* (1928), *Dvēseles ceļojums* (1933). Viņas dzejas norietu iezīmē krājumi *Kaisītās rozes* (1936) un *Zem vakara zvaigznes* (1942).

Aspazijai piešķirts Triju Zvaigžņu ordenis, Atzinības krusts (1938) un Tēvzemes balva (1939). Kopotie raksti iznākuši 10 sējumos (1920–1924) un 6 sējumos (1931–1940).

Mūža beigās Aspazija dzīvoja Rīgas Jūrmalā Dubultos. Dzīves loks noslēdzies 1943. gada 5. novembrī Rīgā J. Nīmaņa bērnu klīnikā.⁶

Lugas *Aspazija* (1923) darbība norisinās Senās Grieķijas valdnieka Perikla (499.–429. g. p. m. ē.) laikmetā. Tās galvenā varone ir Senhellades Aspazija.

Drāmā *Boass un Rute* (1925), kas veidota pēc Bībeles sižeta, risinātas vīrieša un sievietes attiecības. Tajā pausta doma par tautu: „Jā, mēs esam tautas, kas cer uz zvaigznēm un dzīvo no ilgām.”

Drāmā *Torņa cēlējs* izmantota teika par dzīvu jaunavu, kas iemūrēta baznīcas pamatos. Drāmas varone Made labprātīgi iet bojā, lai varētu pastāvēt viņas iemīļotā cilvēka celtā baznīca.

Lugā *Pūcesspiegēlis*, kas veidota pēc flāmu teikas un Šarla de Kostēra (*Charles de Coster*) grāmatas aspektiem, izcelts nebēdīgā flāmu tautas varoņa cīņas spars iepretim inkvizīcijas tiesai.

Lugā *Zalkša līgava*, kur izmantota teika par zalkti, attēlots, kā Ziedneses nepatika pret zalkti pamazām pārvēršas par mīlestību. Viņš, glābjot mīloto, pārvēršas par cilvēku, kļūst ievainojams un mirst. Viņa novēlējums Ziednesei: „Spīdī kā ziediņš tumšajā zemē!”

Romānā *Rudens lakstīgala* (1933) tverts Jaunās strāvas laiks, bet romānā *Jānis Ziemeļnieks* – pāragri mirušā dzejnieka dzīves stāsts.

Jaunības atmiņu ainas atspoguļotas autobiogrāfiskajos darbos *Zilā debess* (1924) un *Zelta mākoņi* (1924).

Anna Brigadere, stāstu un lugu rakstniece, dzimusi 1861. gada 1. oktobrī Kalnamuižas (vēlākā Tērvetes) pagasta *Vecballās* kalpa ģimenē. Jau agrā bērnībā viņa iepazīna gājēju sūro dzīvi un darba smagumu. Skolas gadi pagāja Kalnamuižas pagastskolā un Auces skolā. Ar tēva nāvi 1874. gadā izbeidzās viņas skolas gaitas. Kopā ar māti A. Brigadere aizgāja dzīvot uz Jelgavu pie māsas Līziņas, bet pēc pāris gadiem kopā ar māsu un tās vīru pārcēlās uz Ventspili, palīdzēja mātai šūšanā, mācījās valodas. 18 gadu vecumā A. Brigadere kopā ar māti nonāca Rīgā, kur strādāja par šuvēju un pārdevēju brāļa Jāņa Brigadera koloniālpreču veikalā. 1885. gadā ieguva mājskolotājas tiesības.

1886. gadā *Baltijas Vēstneša* 200. numurā parādījās A. Brigaderes pirmais stāsts *Slimnīcā*. Plašu popularitāti 1903. gadā ieguva viņas pasaku luga *Sprīdītis*. Tajā izteikta doma – nekur pasaulē nav tik labi kā dzimtenē. Lugā *Princese Gundega un karalis Brusubārda* (1912) cildināts darbs kā visu vērtību mēraukla.

Pirmā pasaules kara laikā 1915. gadā, vāciešiem iebrūkot Kurzemē, rakstniece devās bēgļu gaitās uz Maskavu. Tur sarakstīta poēma *Spēka dēls*, kurā pausts tautas nacionālais gars.⁷

Pēc atgriešanās dzimtenē Anna Brigadere līdz 1922. gadam dzīvoja galvenokārt Rīgā. 25 gadu literārās darbības jubilejā viņai kā tautas balvu piešķīra māju Kalnamuižā Tērvetes krastā, kuru nosauca par *Sprīdīšiem*. Radošā darbā rakstniece te pavadīja katru vasaru.

Annas Brigaderes dzīves loks noslēdzās 1933. gada 25. jūlijā Tērvetē.

Kopotie raksti iznākuši 20 sējumos (1912–1939) un pārsniedz piecus tūkstošus lappušu.

A. Brigadere godam nopelnījusi Tautas rakstnieces nosaukumu. Cēlusies no lauku sētas, kur vislabāk saglabājušās latviskās tradīcijas, pārdzīvodama tautas ciešanas svešas varas laikā un kara gados, viņa patiesi paudusi latvisko garu, dzimtenes mīlestību un patriotismu.

⁵ Asars 1904; Aspazija 1923.

⁶ Viese 1975.

⁷ Ērmanis 1934; Jēgere-Freimane 1936, 401–402.

Bez pasaku lugām *Maija un Paija* (1926) un *Lolītas brīnumputns* sarakstījusī daudzas sadzīves lugas, kurās risinātas morāli psiholoģiskas problēmas: *Hetēras mantojums* (1924), *Sieviešu kari ar Belcebulu* (1928), *Kad sievas spēkojas* (1929) u. c. Romānā *Kvēlojošā lokā* uz kara, revolūcijas un brīvības cīņu fona šķetināti cilvēku likteņi laikmetu maiņās. Brigaderes dzeja palikusi citu darbu paēnā.

A. Brigaderes augstākā daiļrades virsotne ir atmiņu triloģija *Dievs, daba, darbs* (1927), *Skarbos vējos* (1931) un *Akmens sprostā* (1933), kur tēlota kalpu meitenes izaugsme no agras bērnības līdz pusaudzes gadiem. Ikdienišķās dzīves ainās te ietverti izjusti cilvēku un dabas vērojumi. A. Brigadere teikusi: „Pētījiet manus darbus, bet ne manu dzīvi: pirmā vietā stāv mans darbs un pašas dzīve – pēdējā.”⁸

Romānu žanrā izcēlās I. Kaija, risinot sadzīves un laulības jautājumus.

Ivande Kaija, rakstniece, valsts sabiedriskā darbiniece (īstajā vārdā Antoņina Lūkina-Meldere), dzimusi 1876. gada 13. oktobrī Jumpravmuižā tirgotāja ģimenē. Mācījusies Torņakalna elementārskolā un Lomonosova sieviešu ģimnāzijā Rīgā (1887–1893). Studējusi filozofiju un mākslas vēsturi Bernē, Šveicē, Leipcīgā, Vācijā, (1900–1901) un Sorbonas Universitātē Parīzē (1910). Ap precējusies ar ārstu F. Lūkinu. Pirmā pasaules kara laikā dzīvojusi Maskavā, Petrogradā un Krimā. 1917. gadā atgriezusies Latvijā.

Aktīvi piedalījusies Latvijas valsts veidošanā. Darbojusies Sieviešu palīdzības korpusā. Aicinājusi sievietes ziedot vērtslīetas, tā izveidojot Latvijas zelta fondu. Strādājusi Latvijas Ārlietu ministrijā par referenti un laikrakstā *Latvijas Sargs*. 1921. gada 7. aprīlī priekšnesuma laikā Valmierā I. Kaiju ķēra trieka: viņa zaudēja samaņu un kustību spēju.

1927. gadā apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. Kopoti raksti iznākuši 10 sējumos (1924–1931).⁹

Dzīves ceļš noslēdzies 1942. gada 2. janvārī Jumpravmuižā.

Ivande Kaija literatūrā ienāca 1910. gadā. Ievēribu guva ar romānu *Iedzimtais grēks* (1913), tajā risinātas samilzušās laulības

dzīves problēmas, kurās cietēja ir sieviete. *Šfinksā* (sarakstīta 1913. gadā, grāmatā izdota 1921. gadā) sieviete tēlota kā patstāvīga dzīves vērtētāja un saskaņas meklētāja, bet *Jūgā* – dažādu cilvēku izjūtas laulības dzīves labirintos.

Kultūrvēsturiskajā romānā *Dzintarzeme* (1921) rakstniece pievērsusies baltu pirmtautu dzīvei.

Līdz Pirmā pasaules karam dzejā pieteicās Birznieku Latīņa, Birznieku Sofija, Tirmaliete, Elza Stērste, Zemgaliešu Biruta, Melnupju Marija, Lūcija Zamaiča u. c.¹⁰

Birznieku Latīņas (1864–1951) krājumā *Dzejas* (1896) un **Birznieku Sofijas** (1876–1956) krājumā *Dzejas* dominē dabas un lauku dzīves tēlojumi, bet **Elzas Stērstes** (1885–1976) *Prelūdijās* (1913) – sievietes dvēseles pārdzīvojumi un noskaņas franču un antīkās dzejas ietekmē.

Melnupju Marijas (īstajā vārdā Luīze Stumberga, 1870–1927) devums apkopots grāmatā *Liriska un satīriskā dzeja* (1912). **Tirmalietei** (īstajā vārdā Minna Dzelzkalne, 1876–1942) iznāca dzejoļu krājums *Aizmirstā sirds* (1927), kur apkopoti pirms kara uzrakstītie dzejoļi, savukārt **Lūcijai Zamaičai** (1893–1965) – *Mana dvēsele* (1917).

Īss un traģisks ir **Zemgaliešu Birutas** (īstajā vārdā Konstance Gracione, 1878–1906) dzīves ceļš. Tas pavidēja kā krītoša zvaigzne. Neapkopoti palika viņas dzejoļi, kādā no tiem teikts: „Zvaigznīte visspožāki mirdz, pirms dzīest, un roze visreibinošāk smaržo, pirms vīst.”⁸

Lielu ievēribu ieguva Minnas Dišleres un Elīnas Zālītes lugas. Tās iestudētas uz lielāko Rīgas teātru skatuvēm. Reprezentētas atsevišķas lugas: Emīlijas Prūsas *Gaisa dārzi* (teātrī 1922, grāmatā 1923), *Dzejnieks sienāzis* (1924), *Baltais jātnieks* (teātrī 1935, grāmatā 1931), **Austras Ozoliņas-Krauzes** un **Marijas Leiko Marija Vaļevska** (teātrī 1934) un Elvīras Kociņas *Lidotājs* (teātrī 1933).

Minna Dišlere dzimusi 1886. gada 22. augustā Kokneses pagastā vecsaimnieka ģimenē. Mācījusies N. Draudziņas progimnāzijā Rīgā (1899–1901). Beigusi I. Tailovas ģimnāziju (1905). Studējusi Tērbatas Universitātes Juridiskajā fakultātē (1905–1906).

⁸ Ērmanis 1934; Brante 1931, 14–21; Mauriņa 1935.

⁹ Ērmanis 1926; Jēgere-Freimane 1936, 266–275.

¹⁰ Ķelpe 1936, 21–26, 31–53, 89–94, 131–144.

Beigusi Bestuževa Augstāko sieviešu kursu Pēterburgas Universitātes Juridiskajā fakultātē. 1912. gadā apprecējusies ar juristu, vēlāko LU profesoru Kārli Dišleru. 1917.–1920. gadā dzīvojusi Omskā. 1920. gadā sarakstījusi lugas: *Ozolnieku meita* (1929), *Iegātnis* (1930), *Studentes vasara* (1931), *Trakais laiks* (1932), *Bagātā līgava* (1934), *Zigrīdas liktenis* (1935). Tajās rakstniece pievērsusies lauku sadzīves, morāles un ētikas problēmām. Vislielāko atsaucību izpelņījusies viņas komēdija *Studentes vasaras (Kraujēnu mantinieki)*, kur māju īpašniekiem, kas jau ir gados, tās jāatdod jaunākās rokās. Studente Velta aicina uz tēva mājām paldzīto vecāko dēlu Pēteri, bet pati dodas uz Rīgu studēt, paņemdama līdzi jaunāko dēlu Valdi.

1941. gada 14. jūnijā rakstniece izsūtīta uz Sibīriju. Atgriezusies Latvijā 1955. gadā. Dzīvojusi Skrīveros, kur mirusi 1976. gada 26. jūnijā.¹¹

Elīna Zālīte dzimusi 1898. gada 19. oktobrī Gaujienas pagasta *Vasos* amatnieku ģimenē. Mācījusies Jaunlaicenes Opes (Apes) pamatskolā un Valkas sieviešu ģimnāzijā (1913–1917). Kā eksterne beigusi Puškina ģimnāziju Tērbatā. Bijusi Dailes teātra dramaturģe (1928–1934). 1921. gadā apprecējusies ar šī teātra aktieri Herbertu Zommeru. Pēc kara nodarbojusies ar rakstniecību. Mūžībā aizgājusi 1955. gada 7. aprīlī Rīgā.

Kopotie raksti iznākuši 4 sējumos (1986–1988).

E. Zālītes lugās *Bīstamais vecums* (1927), *Maldu Mildas sapņojums* (1931), *Svešās asinis* (1933), *Mūžīgi vīrišķais* (1938), *Vālodzes dziesma* (1940) ir saistoši, asprātīgi dialogi un raita dinamiska darbība. Lugā *Rudens rozes* (1939) uzsvērta mātes loma pieaugušas meitas dzīvē. Rakstniece risina galvenokārt vīriešu un sieviešu attiecības, atstājot malā sociālās un sabiedriskās problēmas.

E. Zālīte ir populāra dzejniece, viņas vienīgais dzejoļu krājums *Sila ziedi* no 1933. līdz 1940. gadam iznācis piecos atkārtotos izdevumos. Viņas vienkāršā un nemākslotā dzīves uztvere atrada ceļu uz lasītāju sirdīm. Tajā valdīja jaunības degsme, mīla un nepiepildītas cerības.

*Mūsu sirdis ir debesis, kur ikkatru dienu,
Labi darbu, upuris, aizdedz zvaigzni vienu.
Spožākā no tām mīlestībai rada,
Kas pa takām tumšākām mūs kā lāpa vada.*

Vai arī:

*Sirds nemiers cilvēku ceļ pāri ikdienai:
kas nepiesiets
Un maizes rūpes apmirdzētu maz vārīgs
romantikas zieds.*

E. Zālītes romānā *Agrā rūsa* (1944) parādītas jaunas pievilcīgas sievietes Elzas Ezernieces alkas pēc labākas dzīves un morālā degradācija, kas beidzas ar noziegumu.

Pēc kara ievēribu guva E. Zālītes librets *Zilo ezeru zeme* ar A. Žilinska mūziku.

Savu dzīves kredo rakstniece izteikusi ar vārdiem „Es ticu, ka pasaulē daudz vairāk laba kā ļauna, tamdēļ mīlu dzīvi, karsti un dziļi.”¹²

Romānu un stāstu žanrā sekmīgi darbojās Emīlija Prūsa, Aīda Niedra, L. Zamaiča, E. Kociņa, E. Zālīte, I. Leimane. A. Niedras labākie darbi pieder pie latviešu klasikas redzamākajām virsotnēm. E. Zālīte pazīstama ar romānu *Agrā rūsa*, I. Leimane – ar *Vilkāču mantinieci*, bet E. Prūsa, L. Zamaiča un E. Kociņa – ar saviem romāniem un stāstiem.

Emīlija Prūsa-Dzenīte dzimusi 1878. gada 20. februārī Vietalvas pagasta *Kalna Biseniekos* saimnieka ģimenē. Mācījusies Vietalvas pagastskolā, izglītību turpinājusi pašmācības ceļā. Mājskolotājas tiesības ieguvusi 1896. gadā. 1897.–1899. gadā strādājusi par skolotāju N. Draudziņas meiteņu ģimnāzijā un 1899.–1914. gadā Pēterburgā. Precības ar lietuvieti Ādamu Prūsu un saskare ar lietuviešu valodnieku un etnogrāfu Eduardu Volteru viņai radīja interesi par Lietuvas vēsturi. Dzīvojusi Lietuvā – Viļņā un Kauņā (1918–1922), bet no 1922. gada Pļaviņās, kur 1950. gada 19. septembrī noslēdzās viņas mūžs.

Pievērsusies Lietuvas laikmetam ar romānu *Kunigas Kairis* (1936) un drāmu *Baltais jātņieks* (1935). Mīlestības un ģimenes dzīves problēmas risinātas romānos *Pumpuri raisās* (1934), *Tāle aicina* (1936), *Pilsēta pie upes* (1942), stāstos un tēlojumos *Sadzīves burzmā* (1927), *Sūneklī* (1937). Romāna *Gaisma sauca, gaisma ausa* (sarakstīts 40. gados) attēlots tautas atmodas laikmets Vietalvas novadā.

¹¹ Līgotņu 1937; Latviešu rakstniecība biogrāfijās 2003, 149.

¹² Bērziņš 1937.

Lugā *Gaisa dārzi* (teātrī 1922) rādīta aktīva, enerģiska sieviete, kas spēj cīnīties un aizstāvēt savu laimi.¹³

Aīda Niedra (īstajā vārdā Ida Niedra-Salmiņa) dzimusi 1899. gada 23. martā Tirzas pagasta Āžu krogā krodzinieka ģimenē. Mācījies privātģimnāzijā Madonā (1913–1915). 1919. gadā beigusi Neijas vidusskolu Cēsīs un apprecējusies ar Rīgas miertiesnesi V. Salmiņu. Strādājusi Rīgas miertiesā (1919–1938), pēc tam – tikai rakstniecībā. 1944. gadā emigrējusi uz Vāciju, no turienes 1949. gadā uz ASV. Mirusi 1972. gada 23. novembrī Losandželosas priekšpilsētā Santamonikā, Kalifornijā.

Literatūrā ienākusi ar dzejoļu krājumu *Erosa elēģijas* (1924). 20. gs. 20. un 30. gados izdoti viņas romāni *Sarkanā vāze* (1927), *Cilvēks ar zelta acīm* (1928), *Grēka ābols* (1931), *Piektais bauslis* (1931), *Salna* (1934), *Pie Azandas upes* (1935), *Ciema spīgana* (1935), *Anna Dzilna* (1936, Kultūras fonda balva), *Mūžīgā pasaka* (1937), *Vīndedze* (1937), *Sieva* (1938, Kultūras fonda balva), *Rūžu Kristīne* (1939). 40. gados sarakstījusi romānus *Ugunī* (1940), *Kārdinātāja* (1940), *Azandas ļaudis* (1943) un *Maija Purene* (1944). Stāsti un noveles apkopoti krājumos *Svētais vīns* (1928), *Vanagu ligzda* (1937), *Azandas ļaudis* (1943). Savos romānos rakstniece risina zemnieku dzīves jautājumus, spilgti attēlojot dzimtā novada dabu, iedzīvotājus un to likteņus. Radījusi lepnas, cildenas sievietes tēlu, kura uzticīga savai zemei un tautai.¹⁴

Elvīra Kociņa-Lapiņa dzimusi 1902. gada 5. novembrī Rīgā strādnieku ģimenē. Mācījies Maskavā Saltikovas ģimnāzijā (1915–1917). Absolvējusi Ļisinas ģimnāziju Rīgā (1922). Studējusi LU Filoloģijas un filozofijas fakultātē. Emigrējusi uz Zviedriju (1944), no turienes devusies uz ASV. Mirusi 1977. gada 24. decembrī Krisentsitijā, Kalifornijā.

Sākot ar 1933. gadu, publicējusies – sarakstījusi romānus *Pēdējā laime* (1937), *Dārzniece* (1940), *Divi likteņi* (1942), *Mantojums* (1948). Savos romānos rakstniece tēlo sievietes, kas iekaro savu vietu dzīvē, viņas tiecas pēc garīgām vērtībām, tās nesaista tukšas

izpriecas, viņas vienmēr ir skaistas, un tajās iemīlas vairāki vīrieši.¹⁵

Ilona Leimane-Pārupa dzimusi 1905. gada 5. oktobrī Rīgā namsaimnieka ģimenē. Mācījies V. Maldoņa ģimnāzijā un Rīgas 3. pilsētas ģimnāzijā. Studējusi LU Tautsaimniecības un juridiskajā fakultātē. Strādājusi laikrakstos un žurnālos. 1932. gadā apprecējusies ar ārstu Indriķi Pārupu. Emigrējusi uz Vāciju (1944). Dzīvojusi Francijā. Mirusi 1989. gada 21. decembrī Parīzē.

I. Leimane literatūrā ienākusi 1929. gadā ar dzejoļi *Nav ikdienas* žurnālā *Piesauļe*. Sarakstījusi dzejoļu grāmatas *Sirds* (1935), *Divas gaismas* (1942), mīlestības dzejoļu izlasi *Sauļe un Tu* (1944), stāstu krājumu *Sērmūkšu vīns* (1943).

I. Leimanes romāns *Vilkaču mantiniece* (1943) ar savu latvisko pasaules skatījumu, bagātīgo un senatnīgo latviešu valodu izraisīja sava veida sensāciju. Tajā risināts divu kaimiņu sētu – Dievlodziņu un Vilkaču – senais naidis. Dievlodziņu saimnieka dēls Andrejs, redzot peldamies ezerā jauno Vilkaču mantinieci Alīnu, nespēj pretoties viņas valdzinājumam. Pēc kopīgas kaislīgas nakts Andrejs tomēr met viņai sejā vārdus: „*Nedomā, ka es tevi tagad ņemšu par sievu!*” Alīnas dēlam vajadzēs augt bez tēva. Liktenīgā ugunsgrēkā, kas rodas svelmainā vasaras naktī, Dievlodziņu vecajam saimniekam aklā naidā aizdedzinot biškokā ieskrējušo Vilkaču bišu spietu, nodeg abu saimniecību ēkas, iet bojā arī pats vaininieks, bet abi mīlētāji, pārvarējuši naidu, atrod viens otru. Romāns beidzas ar vārdiem: „*Lielas un smagas lāses sāka krist izkaltušā zemē, kas tik ilgi bija tvīkusi pēc valgmēs.*”¹⁶

20. gs. 20. un 30. gados latviešu literatūrā līdzās Elzai Stērstei un Lūcijai Zamaičiai ienāca vesela jauno dzejnieču paaudze: Austra Dāle, Biruta Skujeniece, Paulīna Bārda, Alija Baumanē, Elīna Zālīte, Lilija Auza, Marta Grimma, Austra Skujiņa, Rūta Skujiņa, Mirza Bendrupe, Valda Mora, Zinaīda Lazda un Veronika Strēlerte.

Elzas Stērstes (1885–1976) dzejoļu grāmatās *Eizenbijs un Florestāns* (1921) un *Zaļā gredzenā* (1928), *Mezgotie pavedieni* (1934) valda stilizēts klasicismam raksturīgs pasaules

¹³ Prūsa 1924; Brante 1931, 65–79.

¹⁴ Francis 1937; Niedra 1965; Veselis 1956.

¹⁵ Skurbe 1994a.

¹⁶ Skurbe 1994b.

vērojums. Izdotas viņas *Pasakas un noveles* (1934) un garais stāsts *Vilciņš griežas*. Romānā *Andreja Zīles dzīve* beletristiski apskatīta viņas tēva Stērstu Andreja, jurista un literāta, mūža gaitas.¹⁷

Lūcijas Zamaičas (1893–1965) dzejoļu krājumos *L'intérieur* (1920), *Ziemeļu saule* (1921), *Ziemeļu platums* (1923) saista ziemeļu skarbā daba, tās iedzīvotāji, kur ādu teltis uguns nenodziest ne dienu, ne nakti. Krājumā *Es, Lūcija Zamaiča, un mani vārdi* (1923) uzplaiksnās skepse par pasauli. Dzejoļu grāmatas *Zelta atvars* (1924) un *Mīlas kontrabandas* vēltītas jūtām un mīlai.

Stāsti *Līvijas dienas grāmata* (1924), Čigāns un trīs dāmas (1925) un *Ciemā pret tautiešiem* (1925) rakstniecei sagādāja skandaložu slavu. Tajos attēlota pilsoniskā sievietē laulībā un sabiedrībā, parādot tās garīgo tukšumu un tieksmi apmierināt erotiskās dziņas.¹⁸

Austras Dāles (1882–1972), dzejnieka Ata Ņeniņa sievas, vienkāršā un melodiskā, jaunromantiskā lirikā *Ēnu rotaļas* (1922), *Dzīves dziesmas* (1935), *Vēju vēstis* (1937) un *Tālie gaisi* (1944) bez dabas un mīlestības ieskanas arī patriotiski un sociāli motīvi.

Birutas Skujenieces-Dambekalnes (1888–1931), aktrises un dzejnieces, dzeju krājumā *Staru spārni pār dūmakainu upurtrauku* izjūtamas sāpes par dzīvē un mākslā nesasniegto. Darbā neparasti savienojumi un simbolika.¹⁹

Paulīnas Bārdas (1890–1983) lirika *Vientulības prieks* vēltīta klusai mīlai un dabas skaistumam. Vairāki sirsnīgi dzejoļi vēltīti agri aizgājušai dzīves drauga – dzejnieka Friča Bārdas piemiņai. Viņa jautā: „*Kas dzejā ir tik ziediņš sīks, kas nomests lejā, ko paņem dzejnieks nemirstīgs ar dieva smaidu sejā.*”

Alijas Baumanes (īstajā vārdā Alvīne Baumane, 1891–1941) dzejoļu krājumos *Auļojošā pilsēta* (1924) un *Zemes medus* (1926) parādīta lauku jaunatnes nespēja iekļauties pilsētas vidē.

Lilija Auza (īstajā vārdā Lolija Lūse, 1900–1962) dzejoļu krājumos *Vēju melodijas* (1931), *Mirdzošā zeme* (1936), *Saules vainags*

(1939) un *Zelta dūmakas* (1944) ticībā Latvijas nākotnei vienkāršās nepretenciozās vārsnās apdzied dzimto zemi, tās ļaudis un dabu.

Elzas Ņezberes (1911–2011) dzejoļu krājumus *Profils stiklā* (1938), *Dziedošais gliemežvāks* (1938), *Jāapsnieg* (1943) caurvij vieglas skumijas un liegs sapnis par mīlu:

*Mana sirds kā bite ziedos,
Un es tālāk kļīstu
Savos sapņu ceļos,
Ceļos, sapņoju un dziesmās līstu.*

Apmēram 160 viņas melodiskajiem dzejoļiem komponēta mūzika.

Karoles Dāles (īstajā vārdā Karolīne Auzarāja, 1905–1967) lirikā *Vizmotie pali* (1939), *Skarbais apinis* (1943) mīlestības alkas mijas ar elēģiskām noskaņām.

Martas Grimmas-Endzelīnas-Ņelpes (1901–1984) dzejoļi apkopoti trīs grāmatās: *Tavai mīlestībai un mūžībai* (1929), *Mana balss* (1932) un *Sēru vītoli* (1934). Tie ataino sievietes garīgo pasauli, ugunīgo temperamentu ar spēcīgām un pretrunīgām jūtām. Stāstu krājumā *Kad Donava šalc* (1934) ietverti biogrāfiski meti.

Austras Skujiņas (1901–1932) mūžs ir īss un traģisks. Dziļās smeldzes pilnas vārsnmas publicētas pēc viņas nāves krājumā *Dzejas* (1932). Tas ievēd dzejnieces sapņu un dzīves pretrunu pasaulē, kas noveda viņu līdz pašnāvībai.

Rūtas Skujiņas (1901–1964), A. Skujiņas māsa, dzejā *Kuģi* (1933) dominē romantiskais satraukums un nemiers. Romānā *Zvaigžņu bērni* (1937) galvenā varone ir viņas māsa Austra.

Mirdzai Bendrupei (1910–1995) iznākuši lirikas krājumi *Dzīvība* (1931) un *Pie jūras* (1930). Dzejniecei jūra identificējas ar mūžam nerimstošā, plašā, dziļā, nepakļaujamā, ar tālumos saucēja balsi. Stāstos un novelēs *Majestāte un pērtiķis* (1938) un *Dieva viesuļi* (1942) akcentēta bijība pret tuvo un dzīvo.

Valdas Moras (1902–2001) dzejas krājums *Svešam draugam* paver romantisku skatu uz mīlestību, dzīvi un dabu. Viņa ir populārās dziesmas *Zilais lakatiņš* teksta autore.

Zinaīda Lazda (īstajā vārdā Zinaīda Šreibere, 1902–1957) pirmajā dzejoļu krājumā *Zaļie vārti* (1936) ieskatās mūžzaļā dzīvības un dabas pasaulē. Otrajā krājumā *Staru*

¹⁷ Stērste 1924; Grāvīte-Plukše 1935; Keggi 1976.

¹⁸ Zamaiča 1936.

¹⁹ Latviešu rakstniecība biogrāfijās 2003, 647–648.

viesulis (1941, A. Brigaderes prēmija) dzejniece cenšas izprast gaismas dziļāko būtību: „Saules spēks ceļ dzīvības dīglus, atver puķes ziedu, liek lauzties graudam caur zemes kārtu augšā.”

Veronikas Strēlertes (prec. Švābe, Johansone, 1912–1995) lirikā *Vienkārši vārti* (1933, Kultūras fonda balva) un *Lietus lāse* (1942) risināts jautājums par dzīves skaistumu un nolemību, mirkļa vērtību un mūžību.

*Un visu gūt, kas ir un kā nav,
Un zaudēt, un atkal tiekties,
Būt mirkli pilnīgam, otrā jau
Pēc augstākas pilnības sniegties.*

Vai arī:

*Tver šo mirkli! Mirdzošs tas un īsts,
Tā kā zvaigzne nokritīs.
Un to velti vērsies pakaļ tai,
Neredz cauri cilvēks mūžībai.*

Latviešu rakstniecību ar savām kultūrvēsturiskajām apcerēm un tēlojumiem bagātinājusi A. Gailīte, ar literatūras un teātra kritikām – P. Jēgere-Freimane un ar literāri filozofiskām esejām – šī žanra iedibinātāja Z. Mauriņa.

Angelika Gailīte dzimusi 1884. gada 2. jūnijā Vecpiebalgā dzirnavnieka ģimenē. Skolas gados dzīvojusi dzejnieka Andreja Pumpura ģimenē Daugavpilī. 1903. gadā ar zelta medaļu beigusi Daugavpils sieviešu ģimnāziju. Strādājusi par skolotāju A. Ķeniņa ģimnāzijā Rīgā (1903–1910), Marijas ģimnāzijā Maskavā (1916–1920) un Franču licejā Rīgā (1921–1940). Absolvējusi LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes vēstures nodaļu. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni (1930) un Francijas Akadēmijas Palmas ordeni.

1944. gadā emigrējusi uz Vāciju, no tās 1950. gadā uz ASV, vēlāk uz Kanādu. Mirusi 1975. gada 20. augustā Toronto Kanādā.

Publicējusi grāmatas par vēsturiskām personām: *Pilnības ideāls* (1926, par Asīzes Francisku), *Žanna d'Ark* (1939) un ar kultūrvēsturisku ievirzi – *Vecpiebalgas draudzes skola* (1937). Rakstījusi par Ati Kronvadu, Juri Jurjānu, Andreju Pumpuru un Matīsu Kaudzīti, Jāni Poruku, Rūdolfu Blaumani un Kārli Skalbi.

Stāsti un tēlojumi sakopoti krājumos *Ilgas un maldi* (1913), *Dzirkstis sniegā* (1922) un *Grēcinieces* (1927).²⁰

Paula Jēgere-Freimane dzimusi 1886. gada 20. decembrī Vecmoku pagastā Ķīļos kalpa ģimenē. Mācījusies Torņakalna palīdzības biedrības elementārskolā (1895–1900). Beigusi V. Maldoņa ģimnāziju (1906) un Latvju dramatiskos kursus (1912).

Strādājusi par skolotāju dažādās skolās (1906–1921). LU studējusi baltu filoloģiju (1919–1924). 1944. gadā emigrējusi uz Vāciju, no tās 1955. gadā – uz ASV. Mirusi 1975. gada 22. augustā Potaketā, Rodailendā, ASV.

Periodikā publicējusi garākus apcerējumus par A. Brigaderi, J. Poruku (1922), J. Veseli (1928), I. Kaiju (1935), A. Gailīti (1936). Sarakstījusi monogrāfiju *Dace Akmentiņa* (1929). Aktieru portreti apkopoti krājumā *Silueti* (1938).²¹

Zenta Mauriņa dzimusi 1897. gada 15. decembrī Lejasciemā ārsta ģimenē. Piecu gadu vecumā pēc bērnu triekas zaudējusi spēju staigāt. Ar zelta medaļu absolvējusi Liepājas sieviešu ģimnāziju (1913). LU studējusi filozofiju (1921–1927) un baltu filoloģiju (1923–1927). Bijusi lektore skolotāju institūtā (no 1927) un Latvijas Tautas universitātē – Rīgā un Mūrmuižā (no 1928).

1944. gadā emigrējusi uz Vāciju. 1946.–1963. gadā dzīvojusi Zviedrijā, no 1965. gada – Vācijā. Daudzi viņas darbi izdoti vācu valodā. Saņēmusi K. Adenauera prēmiju (1971). Mirusi 1978. gada 25. aprīlī Bāzelē, Šveicē.

Z. Mauriņa izaugusi latviešu, krievu un vācu kultūras tradīciju ietekmē. Publicējusi esejas *Jānis Poruks un romantisms* (1929), *Dostojevskis, mūžs un pasaules uzskats* (1931), *Pārdomas un ieceres* (1934), *Baltais ceļš* (studijas par Annu Brigaderi, 1937), *Friča Bārdas pasaules uzskats* (1938), *Saules meklētāji* (apceres par latviešu rakstniekiem, 1938). Esejās izpaužas Z. Mauriņas subjektīvais un suģestējošais skatījums par latviešu un citu tautu rakstniekiem – dižgariem un viņas filozofiskās atziņas. Izdota viņas stāstu grāmata

²⁰ Gailīte 1924.

²¹ Gailīte 1938.

Neaizsūtītā vēstule (1940) un romāns *Dzīves vilcienā* (1941).

Z. Mauriņa savās esejās ievēd dziļu un apgarotu domu pasaulē, kas izteiktas skaidrā un izkoptā valodā. „Tās nav kritikas, bet patstāvīgs mākslas darbs ar sevī dusošu vērtību.” Tās pauž rakstītājas pārdomas, pasaules uzskatu un prieku. *Dzīves apliecinātājos*

viņa izsakās: „Prieks ir izstarot un izdalīt, kas mums pieder, vienalga vai tā būtu maize vai māja, doma vai sapnis, un zināt, ka ir kāds, kas to saņem.”²²

²² Raudive, Dravnieks 1937; Latviešu rakstniecība biogrāfijās 2003, 391–393.

VĒRES

- Asars, J. (1904) Aspazija un viņas dzeja. Aspazija. *Raksti*. Pēterburga : A. Gulbja apgāds, 3–20.
- Aspazija (1923) Egle, K. (sast.) *Atziņas: Latvju rakstnieku autobiogrāfijas*, I. Rīga : O. Jēpes apgādībā, 208–214.
- Bērziņš, L. (galv. red.) (1937) Elīna Zālīte. *Latviešu literatūras vēsture*, 6. Rīga : Literatūra, 196–198.
- Brante, L. (1931) *Latviešu sieviete*. Rīga : Valters un Rapa.
- Ērmanis, P. (1926) Ivande Kaija. *Latvju Grāmata*, 6, 401–403.
- Ērmanis, P. (1934) *Annas Brigaderes dzīve un darbi*. 2. izd. Rīga : Valters un Rapa, 238.
- Francis, A. (1937) Aīda Niedra. Bērziņš, L. (galv. red.) *Latviešu literatūras vēsture*, 6. Rīga : Literatūra, 272–280.
- Gaiduļa, P. (1936) Ķelpe, J. (sast.) *Sieviete latvju rakstniecībā*. Jelgava : Jelgavas Ziņas, 9–10.
- Gailīte, A. (1924) Egle, K. (sast.) *Atziņas: Latvju rakstnieku autobiogrāfijas*, III. Cēsis, Rīga : O. Jēpes apgādībā, 185–190.
- Gailīte, A. (1938) Paula Jēgere-Freimane dzīvē un literatūras kritiķes darbā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 7/8, 38–50.
- Grāvīte-Plukše, E. (1935) Elzas Stērstes dzeja. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 3.
- Jēgere-Freimane, P. (1936) *Atziņu ceļi*. Rīga.
- Kronvalde, K. (1870) Cienīgam garam. *Baltijas Vēstnesis*, 46–47.
- Kronvalde, K. (1936) Ķelpe, J. (sast.) *Sieviete latvju rakstniecībā*. Jelgava : Jelgavas Ziņas, 6–8.
- Keggi, R. (1976) Elza Stērste: dzīve un personība dzejā. *Universitas*, 37, 14–20.
- Ķelpe, J. (sast.) (1936) *Sieviete latvju rakstniecībā*. Jelgava : Jelgavas Ziņas.
- Latviešu rakstniecība biogrāfijās* (2003) Rīga : Zinātne.
- Līgotņu, J. (1937) Minna Dišlere. Bērziņš, L. (galv. red.) *Latviešu literatūras vēsture*, 6. Rīga : Literatūra, 289.
- Mauriņa, Z. (1935) *Baltais ceļš: Studijas par Annu Brigaderi*. Rīga : Valters un Rapa.
- Misiņš, J. (1925) Gaiduļa Paula. *Ilustrēts Žurnāls*, 2, 55–56.
- Misiņš, J. (1926) Marija Pēkšēna, tautiskā laikmeta rakstniece. *Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu krājums*, 18. Rīga, 121–157.
- Niedra, A. (1936) Ķelpe, J. (sast.) *Sieviete latvju rakstniecībā*. Jelgava : Jelgavas Ziņas, 151–157.
- Niedra, A. (1965) Dzīves gājums. *Pašportreti*. Ņujorka : Grāmatu draugs, 270–274.
- Pēkšēnu, M. (1936) Ķelpe, J. (sast.) (1936) *Sieviete latvju rakstniecībā*. Jelgava : Jelgavas Ziņas, 8–9.
- Prūsa, E. (1924) Egle, K. (sast.) *Atziņas: Latviešu rakstnieku autobiogrāfijas*, II. Cēsis, Rīga : O. Jēpes apgādībā, 295–302.
- Raudive, K.; Dravnieks, A. (1937) Zenta Mauriņa. Bērziņš, L. (galv. red.) *Latviešu literatūras vēsture*, 6. Rīga : Literatūra, 439–446.
- Skurbe, A. (1994a) Elvīra Kociņa. *Latviešu rakstnieku portreti: 20. un 30. gadu rakstnieki*. Rīga : Artava, 131–145.
- Skurbe, A. (1994b) Ilona Leimane. *Latviešu rakstnieku portreti: Trimdas rakstnieki*. Rīga : Zinātne, 64–89.
- Stērste, E. (1924) Egle, K. (sast.) *Atziņas: Latvju rakstnieku autobiogrāfijas*, III. Cēsis, Rīga : O. Jēpes apgādībā, 259–274.
- Veselis, J. (1956) Aīda Niedra. *Teiksmas par manu mūžu*. Stokholma : Daugava, 129–135.
- Viese, S. (1975) *Aspazija*. Rīga : Liesma.
- Zamaiča, L. (1936) Ķelpe, J. (sast.) *Sieviete latvju rakstniecībā*. Jelgava : Jelgavas Ziņas, 131–144.
- Zanders, O. (1970) Mūsu pirmā stāstu rakstniece. *Varavīksne*. Rīga : Liesma, 27–34.

Summary

Ilgars Grosvalds

Latvian Women Writers

In literature Latvian women entered in the 70-ies of the 19th century. The first of these Latvian writers was a leader in the age of national awakening, the sister of Krišjānis Valdemārs, Marija Medinska-Valdemāre.

Among promising women writers were those expressing the national spirit and strivings Aspazija and Anna Bigadere. The outstanding women writers of novels and short stories were Ivande Kaija and Aīda Niedra, in dramaturgy – Minna Dišlere and Elīna Zālīte, and in poetry – Austra Dāle, Paulīne Bārda, Elza Stērste and Elīna Zālīte.